

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**Az Orff koncepció módszertani elemeinek zenei
képességfejlődésre gyakorolt hatása az általános
iskolai ének-zene órák tükrében**

Szalai Tamás

Témavezető: Dr. Váradi Judit

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Neveléstudományi Doktori Program

Debrecen, 2022

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A gyermekek zenei nevelésével foglalkozó 20. századi zenepedagógiai irányzatok alapvetéseiben számos hasonlóság fedezhető fel, mivel kialakulásuk a reformpedagógia eszményei köré csoportosultak. Szűkebb értelemben a 20. századi reformpedagógia korszakában megjelenő új iskolák pedagógiai programjainak is meghatározó részét képezte a művészetpedagógia, melynek kulcsfontosságú eleme a zenei nevelés. A 19. századi iskolarendszer tekintélyelvű szemléletével ellentétben a reformpedagógiai törekvések a humanista felfogáson alapuló gyermekközpontú pedagógia szellemiség jegyében hozták létre új iskoláikat. Ezek a nevelési intézmények határozták meg a reformpedagógia törekvéseit, amelyekkel kölcsönhatásban, illetve – időben és térben egyaránt – párhuzamosan mutatkoztak meg a zenepedagógia reformtörekvései, valamint alakultak meg az új direktíva iskolái. A szakirodalmi példák legtöbb esetben Carl Orff, Émil Jacques-Dalcroze, Shinichi Suzuki és Kodály Zoltán zenei nevelési eszméivel párosítják ezen törekvéseket, és az e köré szerveződő zenepedagógiai koncepciók számottevő hányadát képezik a témával kapcsolatos tudományos kutatásoknak. Ez részben magyarázható azzal is, hogy a fentebbi négy zenepedagógiai koncepció iskolái aktuálisan is vezető szerepet töltenek be a 21. század zenepedagógiájában és zeneoktatásában egyaránt.

A disszertáció megírásának alappillért jelenti a zenepedagógiában is aktuálisan jelenlévő kezdeményezés: a Kodály koncepció és az Orff koncepció módszertani elemeinek ötvözése a tantermi oktatásban. Ennek hatásai hazánkban idáig még nem kerültek vizsgálatra tudományos kutatás keretein belül. A zenepedagógia nemzetközi színterén túlnyomó részben csak az egyesült államokbeli ének-zene pedagógusok készítettek Orff koncepcióval kapcsolatos kutatásokat, amelyekben leggyakrabban a tanulók zenei képességeit, zenével és zenehallgatással kapcsolatos attitűdjét, valamint az improvizációs képességet térképezték fel standardizált mérőeszközök alkalmazásával (pl. Bellflower, 1968; Boras, 1988; Flohr, 1981; Glasgow, Hamreus 1968; Hensley, 1981; Hudgens, 1987; Moore, 1984; Mueller, 1993; Rohwer, 1998; Siemens, 1969; Womack, 2008; Zachopoulou, Derri, Chatzopoulou és Ellinoudis, 2003). Ezt azért tartjuk fontosnak kihangsúlyozni, mivel az Orff oktatás gyakorlata az Egyesült Államokban valamelyest eltérő pedagógiai gyakorlatra épül az európaihoz képest. Ennek oka az európai és az egyesült államokbeli heterogén iskolarendszer különbségeiből fakad, valamint a különbségeket meghatározza az Orff koncepció terjesztőinek eltérő attitűdje is, amely a koncepció múltjában és jelenében egyaránt érzékelhető.

A fentebb említett 20. századi alternatív zenepedagógiai irányzatokról meglehetősen keveset tudunk „Kodály országában”, így tudományos kutatások sem folytak ebben a témában. Ennek legfőbb oka a hazai oktatáspolitikában keresendő, mivel a Nemzeti alaptantervben rögzítettek szerint a magyar ének-zene oktatás a Kodály koncepcióra épül, amely már több mint fél évszázada határozza meg a gyermekek zenei nevelését országunkban (L. Nagy, 2004; NAT, 2012). A kodályi elvek legelemibb gondolata az általános zenei műveltség megteremtése a közoktatás révén, amely hazánkban a 21. századi kutatások és a zenepedagógusok visszajelzései alapján nem látszik maradéktalanul megvalósulni. A hazai zeneoktatás gyakorlatára vonatkozó színvonal megkérdőjelezésével párhuzamosan külföldön már jó ideje eredményesen alkalmazzák a Kodály koncepciót, pontosabban a kodályi nevelés módszertanát. Dohány (2013) szerint a zenei nevelés aktorjai erre a kettős presztízsveszteségre a szakmai fórumokon nem képesek megoldást találni. Ennek ellenére a hazai zeneoktatás-kutatás színterén meglehetősen kevés az olyan jellegű tudományos munka, amely a jelenkor ének-zene és zeneoktatásában aktuális problémák komplex feltárásán kívül valamilyen módon lehetséges új irányokat vázolna fel tantervi, illetve módszertani szinten.

Az Orff koncepció a hazai zenei nevelésben csak említés szintjén ismert, követői is csak kis létszámban képviseltetik magukat, továbbá a zenepedagógia kevés figyelmet fordít az imént említett kezdeményezés alakulására. A kutatás céljai között nem szerepel a Kodály koncepciót és az Orff koncepciót a mérleg két serpenyőjére tenni és egymással szembeállítani, csupán egyféle lehetséges új direktívát kívánunk ismertetni, amelynek alkalmazhatóságáról és valódi értékéről a pedagógusok tapasztalatai adhatnak hiteles visszajelzést. A kísérletező kedvű zenepedagógusok alacsony létszámának és a zenepedagógia figyelmének hiányában kevés a tapasztalaton alapuló pedagógiai gyakorlat, így a témában kevés hazai – a zenepedagógia tudományágához kapcsolódó – szakirodalom áll rendelkezésünkre.

A Kodály koncepciót tekintve számos példa áll rendelkezésünkre a hazai szakirodalomban. Disszertáció szintű dolgozatok születtek a koncepció köré épülő különböző területek mélyreható vizsgálatával (vö. Pethő, 2011), továbbá nagyszámú publikáció áll rendelkezésünkre hazai és nemzetközi folyóiratokban egyaránt. Ezenfelül hazánkban anyanyelven áll rendelkezésünkre az összes Kodállal kapcsolatos eredeti forrás, amely a nemzetközi szintén folyó tudományos diskurzus vonatkozásában jelentős előnnyel szolgál a hazai Kodály-kutatók számára. Ennélfogva a Kodály koncepcióról rendelkezésre álló szakirodalmak mintájára az Orff koncepció mélyrehatóbb vizsgálatára vállalkozunk.

Dolgozatunkban egyrészt kiemelten kívánunk foglalkozni az Orff koncepció részletes feltárásával neveléstörténeti, -filozófiai, -elméleti és módszertani aspektusból, mivel a hazai szakirodalom eddig még nem tudhat magáénak disszertáció szintű értekezést ezen a területen. A disszertáció másik szegmense kettős célt határoz meg. Az ének-zene oktatásban kialakult állapot előremozdításának érdekében ideális lehetőséget kínálnak a komparatív vizsgálatok. Ezek eredményei rávilágíthatnak az egyes koncepciók közti különbségekre, beleértve annak esetlegesen előforduló hibáit, hiányosságait és erőnyeit, ezáltal lehetőséget kínálva az egyes módszertani elemek átvételére, illetve kísérleti alkalmazására. Kutatásunkban megkíséreljük a Kodály koncepció és az Orff koncepció gyökereinek elméleti síkon történő komparatív vizsgálatát a módszertan feltárása mentén. Az elméleti perspektívából történő komparatív vizsgálatunk elgondolását egyrészt azon írások ihlették, amelyek a Kodály koncepció hazai implementációjának értékelésével kapcsolatosan jelentek meg az elmúlt évtizedekben (vö. Gönczy, 2009; Szabó, 1980; Tóth, 1996).

A dolgozat empirikus szakaszának másik felében egy tudományos pedagógiai kísérlet eredményeit interpretáljuk, amelyet általános iskolai tanulók zenei képességmérésére hoztunk létre. Az általunk végzett kísérletben az Orff koncepció módszertani elemeinek ének-zene órai kiegészítő tananyagként történő implementálása valósult meg, amelynek hatását a zenei képességmérésen keresztül követtük nyomon.

Kutatási kérdések:

1. Milyen hatást gyakorol a gyermekek zenei képességeire az Orff koncepció módszertani elemeinek az ének-zene órai tananyagba történő integrálása?
2. A tanulók neme hatással van-e a képességfejlődésre?
3. A tanulók kora hatással van-e a képességfejlődésre?
4. Hozzájárul-e a család kulturális tőkéje a tanulók zenei készség- és képességfejlődéséhez?
5. Van-e összefüggés a mozgásos tevékenységekkel kapcsolatos attitűd és a ritmikai képességek között?

Hipotézisek:

- H1: A kísérleti csoport ritmikai képességének javulása nagyobb ívű fejlődést produkál a fél éves kísérleti időszak alatt.
- H2: A képességváltozás az eltelt idő függvényében nem hoz változást a nemek szerinti vizsgálat aspektusából.
- H3: Az idősebb tanulók jobb eredményeket érnek el a képességmérő teszten a fiatalabb tanulókkal szemben.

H4: A teljesítményváltozásra vonatkozóan a szülők iskolai végzettsége, zenei végzettsége és a tanulók zenei motivációja egyaránt hatással van.

H5: A ritmikai képességeket a mozgásos tevékenységekhez való pozitív hozzáállás pozitívan befolyásolja.

Az alkalmazott módszerek vázolója

A hazai és a nemzetközi szinten született komparatív kutatások többségében a koncepciók szintjén folytak, ezáltal felszínes eredményekre jutottak a koncepciók módszertani jellemzőinek meghatározásakor. A Kodály koncepciót énekes koncepciónak ítélték meg, amelyben az eszközhasználat, az improvizáció és a mozgásos tevékenység csak kis mértékben jelenik meg; az Orff koncepció esetében ezek ellenkezőjét állapították meg (Comeau, 1995; Göktürk-Cary, 2012; Ittész és Somorjai, 1994; Stipkovits, 2012). Saját vizsgáltunk arra irányult, hogy a két koncepció módszertani implementációjának elemzését követően összevessük eredményeinket, majd megállapítsuk, hogy egybecsengenek-e a szakirodalomban található megállapításokkal.

A két koncepció módszertani implementációját az egyes koncepciók módszertanát definiáló írások tartalomelemzésével igyekeztünk feltárni, ehhez mindkét esetben primer forrásokat választottunk. A források meghatározásánál szem előtt tartottuk, hogy a koncepciók általi eredetileg elgondolt módszertani – és egyben pedagógiai – elképzelés, illetve szándék tükröződjék. A Kodály koncepció esetében Ádám Jenő: Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján című módszertani vezérkönyvét tartottuk releváns írásnak, míg az Orff koncepció vonatkozásában az Orff Schulwerk első kötetének kottapéldáit elemeztük, mely alapján feltárássra került a gyakorlatok háttérében húzódó módszertani elvrendszer. Az elemzést három vizsgálati szempont szerint végeztük el: eszközhasználat, improvizáció és mozgásos tevékenység. Az eszközhasználat alatt értjük a különböző hangszerek, illetve hangkeltő eszközök alkalmazását. Az improvizáció a tantermi oktatásban történő zenei rögtönzést jelenti, amely lehet ritmikai és dallami alapú egyaránt. A mozgásos tevékenységet konkrét fizikai mozgásként definiáljuk, tehát a testhangszerek használatától indulva a zenés gyermekjátékokon át minden ide sorolhatunk: aktív zenei részvétel, ahol a tanulók testüket használva mozgással élik át és tapasztalják meg a zenei folyamatokat.

Dolgozatunk másik empirikus szakasza klasszikus pedagógiai kísérletként valósult meg, amelynek keretét az általános iskolai ének-zene órák adták a 2018/19-es tanév második félévében. Az alapsokaságot az általános iskolai tanulók 3. és 4. évfolyama, valamint a 6. és 7. évfolyama alkotta országos mintán. A kutatásban részt vevő tanulók elemszáma összesen *N*

= 562, ennek eloszlása a két csoport szerint: kísérleti csoport $N = 143$, kontrollcsoport $N = 419$. A felmérés ideje alatt a kísérleti csoport alanyai a tanórák alkalmával a dolgozat szerzője által összeállított kiegészítő tananyagban részesültek, amely az Orff koncepció módszertanát képező gyakorlatokat és zenés játékokat foglalta magában. A kontrollcsoport ének-zene óráin a megszokott tanmenetük alapján haladtak.

Az intézményekkel való kapcsolatfelvétel a KIR adatbázisban található elérhetőségek segítségével történt. A felmérésben önkéntesen résztvevő intézmények teljes anonimitást élveztek az aktuális GDPR adatkezelési és adatvédelmi szabályzatnak megfelelően. Az adatgyűjtéshez saját fejlesztésű online tesztet hoztunk létre, amelynek összeállítása során átvizsgáltuk a szakirodalomban található mérőeszközöket. A tesztek kitöltése a digitális térben történt, így a felmérésben részt vevő intézmények mindegyikének rendelkeznie kellett a tesztkitöltéshez szükséges informatikai infrastruktúrával. Az adatközléshez internetkapcsolattal ellátott számítógépre, valamint fülhallgatóra volt szükség. A mérőeszköz által gyűjtött adatokat egy adatbázisba rendeztük, amely az *Orff Módszertani Adatbázis 2020* nevet kapta, rövidítve *OMA2020*.

A vizsgálat elején a kutatásban részt vevő diákok zenei képességeit az általunk fejlesztett teszt kitöltésével mértük fel annak érdekében, hogy a mérőeszközzel gyűjtött adatok elemzését követően differenciálni tudjunk az Orff koncepció módszertani elemeinek zenei képességekre gyakorolt hatását és hatékonyságát a megszokott tanmenethez viszonyítva. A zenei képesség olyan kognitív folyamatok összességét jelenti, amelyben az akusztikus stimulusok értelmezésén át vezet az út a zenei szekvenciák agyi processziójáig. Tágabb értelmezésben a zenei képességek közé sorolható minden olyan speciális képesség, amely a zene befogadásához és interpretációjához, valamint aktív műveléséhez szükséges. Viszont szűkebb értelemben csupán azok a képességek foghatók fel zenei képességgént, amelyek közvetlenül a zenei tartalmakhoz köthetők, például a ritmus vagy a dallam felismerésének képessége. Összefoglalóan zenei percepciók képességeinek nevezzük a zenei anyagokkal kapcsolatos kognitív folyamatokat, amelynek alapját leginkább a zenei percepció és a zenei memória képezi (Asztalos és Csapó, 2015).

A félév elteltével újra kitöltötték a tesztet, azaz utóteszteléssel állapítottuk meg a zenei képességek változását az eltelt idő és – a kísérleti csoport esetében – a kiegészítő tananyag függvényében. A könnyebb hozzáférhetőség érdekében mérőeszközünket egy böngésző alapú felületen tettük elérhetővé. A diákok az általuk létrehozott profillal jelentkezhettek be és tölthették ki a tesztet, így ezzel az adatrögzítési módszerrel az egyes felhasználók elő- és utómérésének eredményei beazonosíthatóvá váltak.

Mérőeszközünket a következő dimenziók mérésére vonatkozóan alkottuk meg: hangmagasság megkülönböztetés, dallam megkülönböztetés, ritmus megkülönböztetés, tempóészlelés. A mérési területeket a ma is használatos zeneiadottság-tesztek feladattípusai alapján határoztuk meg. A képességfejlődés azonosíthatóságának további árnyalása érdekében a hangmagasság megkülönböztetés és a dallam megkülönböztetés altesztek eredményeit egyesítve új skálát alkottunk, amelyet *dallami képesség* skálának neveztünk el. A ritmus megkülönböztetés és a tempóészlelés alteszteken elért pontokat is összegeztük egy új skálában, amelyet *ritmikai képességként* határoztunk meg.

A zenei képességmérés itemeinek létrehozásakor igyekeztünk kizárni annak lehetőségét, hogy egyszerre több képességterületet is mérjünk egy alteszten belül, noha láthatjuk, hogy ez bizonyos esetekben elkerülhetetlen. Minden egyes feladattípus zárt, tehát minden kérdésre feleletválasztással lehetett válaszolni. A hangmintákat a kitöltők indíthatták el egy hangszóró ikonra kattintva, így minden tanuló a saját tempójához mérten haladhatott a teszt kitöltésével. Minden hangzóanyag lejátszására csak egyszer volt lehetőség a kitöltés alatt. A hangminták Finale 2014.5 és Ableton 10 szoftverekkel előállítottuk elő.

A tesztkitöltéshez való bejelentkezést követően a diákok zenével kapcsolatos attitűdjéről, valamint szocioökonómiai státuszáról háttérkérdőív segítségével gyűjtöttünk adatokat. A legfontosabb kérdések: nem, kor, osztály, ének-zene előző féléves érdemjegy, megye, lakóhely típusa, szülők legmagasabb iskolai végzettsége, Rendelkezik-e a szülők zenei végzettséggel?, Szoktál-e otthon, közösen a családdal zenélni/énekelni?, Jársz-e zeneiskolába?, Milyen gyakran hallgatsz zenét?, Milyen gyakran szoktál zenélni/énekelni?, Mennyire szereted az ének-zene órákat?, Szeretsz-e táncolni?, Jársz-e táncolni valamilyen csoportba?

A háttérkérdőív kitöltését követően lehetőségük nyílt kipróbálniuk a hangfájlok lejátszását. Az egyes altesztek hangfájljait csak egyszer játszhatták le egy itemre vonatkozóan. A mérőeszközt úgy alakítottuk ki, hogy a kitöltő csakis sorba tudjon haladni az itemeken, tehát ismétlésre vagy a feladatok átugrása nem volt lehetőségük. A teszt kitöltése kevesebb mint 45 percet vett igénybe, tehát egy tanóra elegendő időkeretnek bizonyult.

Az eredmények tézisszerű felsorolása

Komparatív elemzésünkben arra vállalkoztunk, hogy az Orff koncepció és a Kodály koncepció egyes módszertani komponenseit hasonlíttuk össze. A releváns szakirodalmi példák áttekintését követően arra a megállapításra jutottunk, hogy a két koncepciót felszínesen, pusztán csak a köztudatban lévő alapelvek mentén vizsgálták. Az Orff koncepció

esetében az Orff instrumentárium hangszerei alkotják az eszközhasználat gerincét. A Kodály koncepcióban is megjelennek az ütőhangszerek, valamint a hegedű, a síp és néhány egyéb dallamjátszásra alkalmas hangszer, azonban alkalmazásuk elsősorban a zenei szemléltetés eszközeként van jelen. Az improvizáció az Orff Schulwerk kötetben több fejezetben is megjelenik, viszont Ádám módszertani könyvében nem jut szerephez sem a zenei nevelés korai, sem későbbi szakaszaiban. A mozgásos tevékenységek tekintetében az Orff koncepció módszertana nagyban kiaknázza a testhangszerek nyújtotta lehetőségeket, ám tantermi környezetben a mozgásos játékok is részei a mindennapos gyakorlatnak. A Kodály koncepció első három osztályában a gyermekjátékokhoz kapcsolódó mozgásos tevékenységek, valamint a munkamozdulatokat utánzó ritmikus játékok vannak jelen. Komparatív elemzésünk alapján láthatjuk, hogy a Kodály koncepcióról a szakirodalomban és a köztudatban is kialakult sztereotipizált álláspont, miszerint a kodályi pedagógia hiányt szenved az aktív, mozgásos tevékenységekben, valamint mellőzi az eszközhasználatot, nem teljesen vág egybe az eredeti módszertani elképzelésekkel. A témában releváns szakirodalmi példák állításainak ellentmondásában a mozgásos tevékenység, az eszközhasználat és az improvizáció terén hasonló elgondolások húzódnak a két koncepció között. Megállapíthatjuk, hogy a Kodály koncepció és az Orff koncepció ugyan különböző célokat határoz meg a gyermekek zenei nevelése terén, viszont a kezdetekben ugyanolyan módszertani elemekből építkezve tűzik ki célul az élményszerű zenei nevelést, amelynek a hangszerjáték és a mozgás is szerves részét képezi.

A dolgozat másik empirikus szakaszában a pedagógiai kísérletünkbe bevont általános iskolai tanulók képességváltozását vizsgáltuk meg. A képességváltozás vegyesen alakult az egyes évfolyamok szerint. Szignifikáns interakciót a két csoport között három alteszt esetén találtunk, mind a három alkalommal az alsó tagozatos osztályokban. Ebből kétszer a teljesítmény növekedését láthattuk a dallami képesség és a hangmagasság megkülönböztetés esetében a harmadik évfolyamon, valamint a tempóészlelést tekintve negyedik évfolyamon a teljesítmény romlását tapasztaltuk. A méréseink alapján megállapíthatjuk, hogy alsó tagozaton túlsúlyban az eredmények javulásáról beszélhetünk az átlagpontszámok tekintetében. Kutatásunk az Orff koncepció sikerességéről ad számot a ritmus megkülönböztetésre vonatkozóan, mivel a harmadik és a negyedik évfolyamon is pozitív változást tapasztaltunk ezen a területen. Ezáltal arra a megállapításra jutottunk, hogy a fiatalabb általános iskolai korosztályra gyakorol pozitívabb hatást az Orff koncepció módszertani eszköztára jellemző aktívabb, élményszerűbb zenei bevonódás a hangszeres és testhangszeres játékok által. Ezzel ellentétben a felső tagozaton inkább a teljesítmény romlása volt a jellemzőbb. Érdekes eredmény, hogy a kísérleti csoport 20 esetben alacsonyabb

pontátlagot ért el az első tesztelés alkalmával, és a második tesztelésen mindössze csak két alskálán (harmadik évfolyam: ritmus megkülönböztetés és negyedik évfolyam: dallam megkülönböztetés) sikerült magasabb pontszámot elérni a kontrollcsoporthoz képest. A bevonódás a játékos gyakorlatokba ebben a korosztályban már kevésbé vonzó elfoglaltságot jelent a serdülőkorú tanulók számára. A képességfejlődés tehát inkább alsó tagozaton volt kimutatható.

Mind a két alsós évfolyamon a lányok esetében beszélhetünk fejlettebb ritmikai képességről, azonban a két mérési időpont között nem figyelhettünk meg a nemek között olyan eltérést, amely szerint ez a különbség csökkenést vagy növekedést mutatott volna. Ez az eredményünk az eddigi hazai kutatások eredményeihez mérten újdonság, mivel eddig nem állapítottak meg különbséget a nemek között.

A kutatás következő szakaszában lineáris regressziós modell alkalmazásával a teljesítményváltozás és a háttérváltozók összefüggéseit tártuk fel, amely a két csoport tekintetében szeparáltan került elemzésre. Mindkét csoport esetében a szülők iskolai végzettségének hatását azonosítottuk: a magasabb iskolai végzettség pozitívabb zenei teljesítményt determinál. Az előzőekben tárgyalt képességváltozás ugyan nem hozott sok esetben szignifikáns eredményt, viszont a szülők iskolai végzettségének és a zenei teljesítménnyel való korrelációjából láthatjuk, hogy a szülők iskolázottsága meghatározóbb az iskola felzárkóztató szerepével szemben. Ez alapján arra a megállapításra jutottunk, hogy a kulturális tőke a zenei képességfejlődés terén is pozitív hatást gyakorol.

A zenei képességfejlődést a zenei jellegű háttérváltozók tükrében is vizsgálat alá vetettük. Többszörös lépcsőzetes regressziós modelleket hoztunk létre annak érdekében, hogy megállapíthassuk a zenei tevékenységekkel kapcsolatos attitűd, a zenei tanulmányok, valamint a szülők zenei végzettségének zenei teljesítményre gyakorolt hatását. A tanulók életkora, ének-zene tantárgyra vonatkozó motivációja és a zenei tanulmányok befolyásolták a leginkább a dallami típusú képességeket. Azokra a tanulókra, akik alsó tagozatra járnak, jellemző az ének-zene órai pozitív attitűd, valamint azok, akik zeneiskolai tanulmányokat folytatnak előreláthatólag jobb zenei képességekkel fognak rendelkezni. A ritmikai jellegű képességekre viszont az ének-zene tantárgyi motiváció mellett a táncolás szeretete is megjelent mint befolyásoló tényező. Annak ellenére, hogy van kapcsolat a felsoroltak között, az összefüggések magyarázó ereje mindegyik esetben gyengének mutatkozott.

A felmérésünk utolsó szakaszában kétféle klaszteralkotási módszert alkalmaztunk annak érdekében, hogy feltárjuk a tanulók zenei attitűdjét és a teljesítmény-változása között összefüggéseket. Három klaszterbe soroltuk a tanulókat a motiváció szintjétől függően. A

klasztereket összevetettük a szülők iskolai végzettségével, de nem találtunk összefüggéseket. A teljesítményváltozással kapcsolatban szintén nem kaptunk árnyaltabb képet.

A tanulók zenei képességfejlődésére vonatkozó felmérésünk eredményei igazolják az Orff koncepció módszertani elemeinek pozitív hatását, ugyanis a ritmus megkülönböztetés képességterület pozitív irányba változott a harmadik és a negyedik évfolyamon, így az Orff koncepció ritmikai fejlesztő hatása már a féléves kísérleti időszak alatt is kimutatható. H1 hipotézisünk ezáltal részben beigazolódott, mivel az Orff koncepció módszertani elemet tartalmazó kiegészítő tananyag a kutatásban részt vevő fiatalabb korosztály számára hozott jelentősebb képességfejlődést. Ez alapján az is igazolást nyert, hogy a képességfejlődés az alsó tagozatos korosztályban dinamikusabb, ennek köszönhetően a rövidtávú képességfejlesztés a fiatalabb általános iskolások számára hatékonyabb lehet. Ezt alátámasztja Flohr (1981) kutatása, ahol szintén a rövidtávú zenei fejlesztését pozitív hatásait mutatták ki. A felmérésben a korosztály ugyan fiatalabb volt a saját mintánkhoz képest, viszont szembevetve, hogy a képességfejlesztés épp az alsó tagozatos tanulók esetében váltott ki nagyobb hatást.

A nemek szerinti vizsgálatunk eredményei azt mutatják, hogy az alsó tagozaton volt kimutatható eltérés a két csoport eredményeit összevetve a mérési időpontok között eltelt idő figyelembevétele nélkül: mind a két alsós évfolyamon a lányok esetében beszélhetünk fejlettebb ritmikai képességről. Ezzel szemben a két mérési időpont között az eltelt idő függvényében nem figyelhettünk meg a nemek között olyan eltérést, amely szerint a teljesítményváltozás terén csökkenést vagy növekedést figyelhettünk volna meg. Ez alapján megállapíthatjuk, hogy az Orff koncepción alapuló fejlesztő tananyag nem áll összefüggésben a tanulók nemével, mivel sem a lányok és sem a fiúk nem produkáltak jobb eredményeket a két mérési időpont eredményeit összevetve. Jelen vizsgálatunk a nemek szerinti képességfejlődés terén új eredményt mutat Janurik és Józsa (2013) kutatási eredményeihez mérten, ahol a ritmikai képességekre vonatkozó altesztek vonatkozásában nem találtak különbségeket nemek szerint bontásban. Asztalos (2016) felmérésében szintén nem találtak szignifikáns összefüggéseket a fiúk és a lányok zenei teljesítményét összevetve, valamint a nemzetközi képességvizsgálatok szintén nem mutatnak jelentős különbségeket a nemek között (vö. Janurik, 2010; Rauscher et al., 1997; Rauscher és Zupan, 2000). Így H2 hipotézisünk beigazolódott, mivel a két nem között a képességfejlődés alakulását tekintve az eltelt idő függvényében nem történt szignifikáns változás.

A képességmérés eredményeit keresztmetszeti aspektusból megvizsgálva a szakirodalomban található eddigi megállapítások, azaz a kor és a képességfejlődés párhuzamos előrehaladása a saját kutatásunk által is igazolást nyert. Ezáltal H3 hipotézisünk

beigazolódott, miszerint az idősebb tanulók jobb eredményeket értek el a képességmérésen fiatalabb társaikéhoz viszonyítva.

A szülők iskolázottsága is mind a két csoportban azonos hatást vált ki. A magasabb iskolázottsági szint előreláthatólag jobb eredményeket idéz elő. Ez a jelenség a kulturális tőke pozitív hatásaira enged következtetni, ezáltal a kulturális tőke a zenei képességfejlődés terén is pozitív magyarázóerővel bír. A féléves kísérleti időszak a képességfejlődés terén ugyan nem hozott erőteljes változást, viszont az előbbiekből arra következtethetünk, hogy ez a féléves időszak viszont elegendő volt arra, hogy megállapíthassuk, hogy a családi háttér nagyobb szerepet tölt be az iskola felzárkóztató szerepével szemben. Eredményünket Janurik és Józsa (2013) kutatása is alátámasztja, ahol szintén azt állapították meg, hogy a magasabban iskolázott szülők gyermekei vélhetően több támogatást kapnak a családból a kulturális gazdagodáshoz, illetve a zenei fejlődéshez. Érdekes azonban megjegyezni, hogy a szociális háttérváltozók közül a családi háttér szerepe idővel háttérbe kerül (Barkóczi és Pléh, 1997) és helyét a kortársakkal való kapcsolatok, valamint a közös zenei tevékenységek veszik át, amelyek pozitív hatást gyakorolnak a zenei képességfejlődésre (Gembris, 2006). A H4 hipotézis csak részben igazolódott be, mivel a szülők iskolai végzettsége és a tanulók zenei motivációja hatással van a zenei képesség változására, viszont a szülők zenei végzettsége nem bír befolyásoló erővel.

A ritmikai típusú képességeket illetően a zenei tanulmányok és a tagozat mind a három képességterületre hatással volt, viszont a sorrendjük eltérően jelent meg. A tempóérzékelés kapcsán az ének-zene órák szeretete, valamint a „Milyen gyakran hallgatsz zenét?” magyarázó változó is bekerült az egyenletbe, amely ugyan nem szignifikánsan ($p = .057$), de szintén hatást gyakorol. A ritmikai képesség és a ritmus megkülönböztetés alteszteknel megfigyelhető, hogy az tánc szeretete megjelent a modellbe bekerült háttérváltozók között, viszont a tempóérzékelés esetében nem. Eredményeink egybevágóak a szakirodalomban található feltételezésekkel, miszerint a zenei képzés és a zenei képességek összefüggésben állnak (Asztalos, 2016; Gaab és Schlaug, 2003; Meister et al., 2005). Ezáltal H5 hipotézisünk ugyan részben beigazolódottnak tekinthető, de érdemes fenntartásokkal kezelni, mivel a modellek magyarázó ereje gyenge.

A kísérlet eredmények tükrében mindenféleképpen meg kell jegyeznünk, hogy a rövidtávú fejlesztés pozitív hatásait ugyan saját kutatásunkban és más nemzetközi kutatásban is kimutatták már, viszont a képességfejlődés rövidtávon való azonosítása számos nehézségbe ütközik. Részben a képességek fejlődésének természete miatt több időre van szükség ahhoz, hogy jobban azonosíthatóvá váljanak a különbségek az eltelt idő függvényében, részben pedig a felmérésben részt vevő tanárok, a mérőeszköz és a tanulók bevonása is számos problémába

ütközhet. Alapvetően a laboratóriumi körülmények volnának alkalmasak a kísérleti csoport tanóráihoz, valamint a tesztek kitöltéséhez, viszont úgy gondoljuk, hogy abban az esetben a mért adatok nem teljesen a valóságot tükröznék, mivel a tanteremben folyó hétköznapi munka sem felel meg laboratóriumi körülményeknek. A kutatás a továbbiakban a mérőeszköz által mért területek finomhangolásával és bővítésével, valamint egy longitudinális vizsgálat folytatásával nyithat utat afelé, hogy az Orff koncepció elemeinek alkalmazásával még árnyaltabb képet kaphassunk a gyermekek zenei képességeinek és motivációjának alakulásáról.

Jelen kutatás nem titkolt szándékában áll a hazai zeneoktatás, illetve zeneoktatás-kutatásának előremozdítása. A hagyományos módszerek értékelése és alkalmazása mellett a zenei nevelés újabb aspektusainak alkalmazása – ha azok a zenei képességfejlődés terén csak mérsékelt előrelépést mutatnak is – az aktív zenei részvétel ideájával a zenei sikerélmény egyik meghatározó elemét jelenti a gyermekek számára. Az Orff koncepció is egy eklatáns példája az élményközpontú zenei nevelésnek, amely reményeink szerint az elkövetkező idők során a hazai pedagógiai gyakorlat részévé válhat.

Hivatkozott irodalom a tézis szövegében

Asztalos, K., & Csapó, B. (2015). Zenei képességek online diagnosztikus mérése. In Csapó B. & Zsolnai A. (Szerk.) *Online diagnosztikus mérések az iskola kezdő szakaszában* (pp. 245–267). Budapest, OFI.

Asztalos, K. (2016). A zenei észlelési képesség szerkezete és fejlődése 5-17 éves korban – online diagnosztikus mérések óvodai és iskolai környezetben. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem.

http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/2998/1/AsztalosKata_PhDertekezes.pdf (2021.07.27.)

Barkóczi, I. & Pléh Cs. (1977). Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata. Kecskemét, Kodály Intézet.

Bellflower Symposium. (1968). *Orff Schulwerk: Design for Creativity: A report of the project "Creativity and Participation in Music Education"*. Bellflower, California: Bellflower Unified School District.

Boras, C. (1988). The Orff Schulwerk And Traditional Music Education A Comparison Of Approach. (Order No. ML45438, University of Alberta (Canada)). <https://search.proquest.com/docview/89155903?accountid=15756> (2018.04.04.)

Comeau, G. (1995). Comparing Dalcroze, Orff and Kodály: Choosing your approach to teaching music. Centre franco-ontarien de ressources pédagogiques.

Dohány, G. (2013). A zenei műveltség és az ének-zene tanulásával kapcsolatos háttérváltozók összefüggéseinek empirikus vizsgálata a középiskolás tanulók körében. Disszertáció, Szegedi Egyetem.

Flohr, J. W. (1981). Short-term music instruction and young children's developmental music aptitude. *Journal of Research in Music Education*, 29, 219-223.

Gaab, N. és Schlaug, G. (2003). The effect of musicianship on pitch memory in performance matched groups. *NeuroReport*, 14, 2291-2295.

Gembris, H. (2006). The Development Of Musical Abilities. Colwell R. (Szerk.) *MENC Handbook of Music Cognition and Development* (124–164). Oxford University Press, New York.

Glasgow, R. B., & Hamreus, D. G. (1968). Study to determine the feasibility of adapting the Carl Orff approach to elementary schools in America. Monmouth, Oregon: Oregon College of education.

Göktürk-Cary, D. (2012). Kodály and Orff: a comparison of two approaches in early music education. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(15), 179-194.

Gönczy, L. (2009). Kodály-koncepció: a megértés és alkalmazás nehézségei Magyarországon. In: *Magyar Pedagógia*, 109. 2. pp. 169–185.

Hensley, S. E. (1981). A study of the musical achievement of elementary school students taught by the Memphis City Curriculum Guide and students taught by the traditional approach. Disszertáció, Louisiana State University and Agricultural & Mechanical College.
http://digitalcommons.lsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4685&context=gradschool_disstheses (2017.11.05.)

Hudgens, C. K. K. (1987). A study of the kodaly approach to music teaching and an investigation of four approaches to the teaching of selected skills in first grade music classes. Disszertáció, North Texas State University.
http://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc331823/m2/1/high_res_d/1002715504-Hudgens.pdf (2017.01.13.)

Ittész, M., & Somorjai, P. (1994). Kodály és Orff, Orff és Kodály – párhuzamok és eltérések. *Parlando*, 36(1), 33.

Janurik, M. (2010). A zenei hallási képességek fejlődése és összefüggése néhány alapképességgel. Doktori disszertáció, Szegedi Tudományegyetem.
http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/602/1/Janurik_M_Disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf (2020.12.30.)

Janurik, M. & Józsa, K. (2013). A zenei képességek fejlődése 4 és 8 éves kor között. *Magyar Pedagógia*, 113(2), 75-99.

L. Nagy K., (2004). Zene „oktatás-rejtett kincs?” A tantárgyi ének-zene tanítás szakmai jelen- és jövőképe. In Döbrösy (Szerk.). Ének – zene - nevelés. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Főiskolai Karának Tudományos Közleményei XXV. Budapest: Trezor Kiadó.

Meister, I., Krings, T., Foltys, H., Boroojerdi, B., Mueller, M., Töpper, R. & Thron, A. (2005). Effects of long-term practice and task complexity in musicians and nonmusicians performing cortical motor organization. *Human Brain Mapp*, 25, 345-352.

Moore, J. L. S. (1984). Rhythm and movement: An objective analysis of their association with music aptitude (Orff Schulwerk, Weikart Movement). (Order No. 8417898, The University of North Carolina at Greensboro). ProQuest Dissertations and Theses, 179.
<https://search.proquest.com/docview/303310046?accountid=15756> (2018.03.21.)

Mueller, A. K. (1993). The effect of movement-based instruction on the melodic perception of primary-age general music students. (Order No. 9320637, Arizona State University). ProQuest Dissertations and Theses, 197.
<https://search.proquest.com/docview/304047883?accountid=15756> (2018.04.05.)

Nemzeti Alaptanterv (2012). A Kormány 110/2012.(VI. 4.) Korm. rendelete. Magyar Közlöny, 66, 10635-10847.

Pethő, V. (2011). Kodály Zoltán és követői zenepedagógiájának életreform elemei. Disszertáció, Szegedi Tudományegyetem.

Rauscher, F. H., Shaw, G. L., Levin, L. J., Wright, E. L., Dennis, W. R. és Newcomb, R. L. (1997). Music training causes long-term enhancement of preschool children's spatial temporal reasoning. *Neurological Research*, 19. 2-8.

Rauscher, F. H. & Zupan, M. A. (2000). Classroom keyboard instruction improves kindergarten children's spatial-temporal performance: a field experiment. *Early Childhood Research Quarterly*, 15, 215-228

Rohwer, D. (1998). Effect of movement instruction on steady beat perception, synchronization, and performance. *Journal of Research in Music Education*, 46 (3), 414-424.

Siemens, M. T. (1969). A comparison of Orff and traditional instructional methods in music. *Journal of Research in Music Education*, 17(3), 272-285.

Stipkovits, F. (2012). Meghatározó zenepedagógiai irányzatok a 20-21. században a Kodály-koncepció és az Orff Schulwerk elemzése és összehasonlítása. *Parlando*, 54(6).
<http://www.parlando.hu/2012/2012-6/2012-6-04-Stipkovits4.htm> (2017.09.12.)

Szabó, H. (1980). Torzulások a kodályi zenei nevelés általános iskolai alkalmazásában. *Muzsika*, 23. 2. sz. 1–5.

Tóth, A. (1996). A Kodály-módszer csődje a közoktatásban. Saját ballagásukon sem énekelnek a diákok. *Népszabadság*, 41(9), 1996. 07. 18.

Womack, S. (2008). A comparison of the effects of Orff Schulwerk and traditional music instruction on selected elements of music achievement in third, fourth, and fifth grade students. Disszertáció, University of Georgia.

https://getd.libs.uga.edu/pdfs/womack_sara_c_200808_edd.pdf (2017.11.05.)

Zachopoulou, E., Derri, V., Chatzopoulou, D., & Ellinoudis, T. (2003). Application of Orff and Dalcroze activities in preschool children: Do they affect the level of rhythmic ability?. *Physical Educator*, 60(2), 51.

Nyilvántartási szám: DEENK/138/2022.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Szalai Tamás

Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola

MTMT azonosító: 10064414

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (2)

1. **Szalai, T.:** Alternatív zenepedagógiai irányzatok: az Orff koncepció és a Kodály koncepció módszertani implementációjának összehasonlítása az eszközhasználat vonatkozásában.
In: Innováció az oktatásban. Szerk.: Polonyi Tünde, Abari Kálmán, Szabó Fruzsina, Oriold és Társai Kiadó, Budapest, 203-213, 2019, (A pszichológia gyakorlata, ISSN 2630-8207) ISBN: 9786155981098
2. **Szalai, T.:** Az Orff-koncepció szerepe a zenei nevelésben.
In: Zenepedagógiai kutatások : A zeneoktatás megújuló módszertana. Szerk.: Váradi Judit, Debreceni Egyetem, Debrecen, 1-13, 2019. ISBN: 9789634902171

Idegen nyelvű, hazai könyvrészletek (1)

3. **Szalai, T.:** The Role of Orff Approach to Music Education.
In: Studies in Music Pedagogy : The Methodological Revitalisation of Music Education. Ed.: Váradi Judit, Debreceni Egyetem, Debrecen, 1-13, 2020. ISBN: 9789634902263

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

4. **Szalai, T.:** The Orff Schulwerk: A theoretical overview.
Ad Fontes Artis. 3, 164-174, 2018. ISSN: 2453-9694.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

5. **Szalai, T.:** Az éneklési képesség mérésére szolgáló kutatási eszközök áttekintése a zenepedagógiában.
In: A zenepedagógia múltja, jelene és jövője : tanulmánykötet a felsőfokú zeneoktatás 50 éves évfordulója alkalmából rendezett konferencia előadásából. Szerk.: Váradi Judit, Szűcs Tímea, Debreceni Egyetemi K., Debrecen, 85-96, 2018, (Oktatáskutatás a 21. században, ISSN 2559-8864 ; 7.) ISBN: 9789633187647

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (2)

6. **Szalai, T.**, Mike, Á., Radócz, M.: A digitális zeneoktatás előnyei és hátrányai.

In: Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban.

Szerk.: Váradi Judit, Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani

Kutatóintézet, Budapest, 103-116, 2022. ISBN: 9786156192943

7. Bíró, I. F., Hörich, B., **Szalai, T.**: Általános iskolai tanulók kulturális fogyasztása a társadalmi státusz függvényében.

In: Művészeti körkép. Kutatás a művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről a tanórai és

tanórán kívüli művészeti tevékenységről és rendezvényekről. Szerk.: Váradi Judit, Magyar

Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, Budapest, 107-125,

2020. ISBN: 9786156192158

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

8. Váradi, J., Bíró, I. F., Hörich, B., **Szalai, T.**: Az általános iskolai tanulók kulturális fogyasztására ható tényezők vizsgálata.

Neveléstudomány. 1, 122-134, 2022. ISSN: 2063-9546.

DOI: <http://dx.doi.org/10.21549/NTNY.36.2022.1.6>

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (2)

9. Héjja, B. E., **Szalai, T.**: Investigating attitudes and musical taste related to music lessons of primary school students in Debrecen.

Hung. Educ. Res. J. 9 (2), 318-331, 2019. ISSN: 2062-9605.

DOI: <https://doi.org/10.1556/063.9.2019.1.27>

10. **Szalai, T.**: Multicoloured music pedagogy: Studies on the role, methods and social effects of music pedagogy.

Hung. Educ. Res. J. 1, 142-145, 2019. ISSN: 2062-9605.

DOI: <http://dx.doi.org/10.1556/063.9.2019.1.17>

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

11. Bíró, I. F., Hörich, B., **Szalai, T.**, Váradi, J.: The social dimensions of music education.

Studia UBB Musica. 65 (2), 37-50, 2020. ISSN: 1844-4369.

DOI: <http://dx.doi.org/10.24193/subbmusica.2020.2.02>

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudománymetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2022.04.04.

